

SAMOSTAN
SVETE EVFEMIJE
NA OTOKU
RABU.

KO JE GORELA GRMADA ...

Spomin na Turke. — Spisala Lea Fatur.

I.

Svečnica l. 1559. Mrzla brije burja po stolpih variha Pivške doline, močnega Šilentabora; odnaša sneg raz grajske strehe, nanaša ga v globino, raznaša brinje in dračje, nagrmađeno na grmadi. Kakor da ne more dočakati burja, da počí možnar, da zažari plamen, da udari zvon in gre po vaseh obupni krik: »Turek prihaja!«

Na stolpu, ki kipi iz močnega obzidja, se pokaže stražar grmade, Urh Belajev. Zamišljen žalosten obraz pod janjčjo kučmo. Ne vedel bi mu določiti starosti. Kajti modro oko je zasenčila skrb, na licu žari rdeča vraska, na obrazu je pečat trpljenja. Senca grozних dogodkov: kdo je ne nosi danes v Pivški dolini, v deželi, ki je postala izprehajališče turških konj, ki je postala turška žitnica in zakladnica, ki je postala vir nove turške moči, pomlajajoč s svežo krvjo janičarjev leno turško kri. Senca grozних dogodkov se je vtisnila v lice kraja, kakor v lice ljudi. Kaj čuda! Komaj da so odpeli koledniki: »O svetem Novem letu angel Mariji svetil. Bog požegnaj hišne ljudi, mladega dekliča, ki je v nji. Marija rajža ino gre« — že se je bil pripodil Turčin preko Grobelj nad Sv. Vidom na Reki, naglo, viharo, a skoraj neopaženo. Prepozno so klicale grmade ljudi v tabore. Malkočbeg z desetisoč vojaki se je izlil kakor nevihta

po Notranjski in Dolenjski. Oplenil in požgal je vasi okrog Postojne, po Pivki. Pomoril je stare žene in negodne otroke, odvedel je mladino v sužnost. Kakor prihaja mačka v kaščo, kadar se navadi slanine, tako prihaja nevernik, kadar je omlačeno žito, spravljena preja. — Zdaj se je komaj polegel dim požarov. Sirote, vdove, brezdetne matere so se zavedle šele svoje nesreče. Prokleti Turčin! A že leži tako čudno v zraku... Vendar ni mogoče! Krvave sanje, Urh, niso nič čudnega v tako krvavem času — turška mora je legla na krščanske prsi.

Urh odtrga oči od grmade, ponese jih v krogu. Povsod žalost in nesreče. Od temnega Javnornika in blestečega Snežnika do gole visoke Vremšice, kjer kraljuje na vrhu sv. Urh. Košana se skriva za močnim zidom. V globini pod Šilentaborom se ozira sv. Mihael zaupno navzgor: Brani nas, Šilentabor Kostenjak! — Uboge cerkvice, ki stoje na samem, uboge vasice! Cerkve je porušil, oskrunil sovražnik križa. Raztrgane so strehe po vaseh, opaljeni zidovi. Tu štrli še samo osmoljeni tram v nebo — tam so postavili za silo nov zid, ga pokrili s škrlji, z neotesanimi žaganicami; vrata so zbili iz hrapavih desk, okna so zamašili s cunjami. Skednji, hramovi, uljnaki — vse požgano, razmetano... kar se je rešilo živine,

prezebuje z ljudmi vred. Strdi in voska, pomoči gospodarstva, ne bo. Ne bo sadja: požgano in posekano je drevje — česar Turek ne more odnesti, to uniči . . .

Je li vredno popravljati? Komaj se pripraviš — že je zopet vrag tu! Strašno kazen si nam naložil, Gospod Bog! — Kakor pravljica gre po deželi o časih, ko ni lomastil Turek tod. Tedaj si je stavil, pravijo, ded lepe domovine: narezan les, obsekan kamen, lepe oboke in stebre, svetnike na stene. Dekleta so vezala krasne peče, rožica pri rožici, perec pri percu. Gospodarji so dobivali zlahna drevesa iz laške dežele, vinogradi so rodili. Živel je kmet, bogatel je trgovec, izhajal je graščak. Zdaj gre trgovina — prihaja revščina. Obmejna mesta premaguje Turek, kape, krzno, sita in drugo, s čimer je tržila dežela, ostaja doma. Gospoda nemška se pravda s škofom in cesarjem zaradi krive lutršč vere — tlačan trpi. Ni zdaj čas, da bi sejal, ne zidal, ne vezal. Lepa dekleta rodi Pivška dolina. Ali kdo bi gospodaril, se ženil, vzgajal otroke za turške janičarje?

Teško vzdihne Urh. Dana mu je pri srcu, čvrsta grajska dekla. Zadovoljna je zlahta, zadovoljen je gospod. »Ženi se, Urh!« pravijo. »Nisi več mlad.« — Rad bi se ženil Urh, Bog ve da, in že so govorili o oklicih. Turek mu je zmedel štreno. Danin dom pod taborom je pogorel, pogorela je bala. Zdaj naj prede in prede Dana nanovo, saj prazna ne more in ne mara k Urhu. A to naj bi bilo v imenu božjem. Samo da bi dajal odslej zlodej mir. Toda pravijo, da se je zaklel, da poruši Kastel in Šilentabor, Postojno in Ljubljano. Njegov konj bo imel za hlev cesarsko cerkev na Dunaju, Kranjska dežela bo turška drajna. Mogoče je to . . . Pravi grajski gospod, pripoveduje Jure Očakov, ki je bil ubežal iz turške sužnosti: Bila so cesarstva in kraljestva, neznansko velika in bogata, kjer govore vse po naše — zdaj so turški pašniki . . . Ogrsko ima že skoraj, Hrvaško naj dobi — potem smo vkup . . . Tabor, Šilentabor, premagala te bo pasja vera?

Zidovi in stolpi, četvero jih je, močno obzidana vrata, nerinska, zagorska in klanska, zunanji široki zid, rovi in okopi, odgovarjajo Urhu: Ne bo nas! Ne spravi nas raz trdno našo postojanko. Le poglej, Urh: Utrjeni smo na tretjem vrhuncu grebena, ki loči Pivko od Barkinov in Doljancev. Na prvem vrhuncu je gradišče, na drugem grmada. V bran ceste, v zatočišče vasi, je bil sezidal ded sedanjega gospoda, Ravanski, l. 1371. Šilentabor. Že pred njim je stala tu gori ajdovska graščina. Velikanske kosti, sulice, zlat denar neznanega kova, ženski lišp, so izkopavali

ko so kopali in zidali. Oznevoljile so se nekrščene duše, da nimajo miru njih kosti. Podiralo se je ponoči, nagajalo je podnevi, dokler ni bil prišel duhovni gospod iz Košane in je bil blagoslovil zemljo ter urotil duhove. Ne strašijo več po taboru, posebno kar je gori sv. Martin. — Ali po starih potih in gradiščih se prikazuje še vedno ajd velikan — glavo v oblakih, velik kakor največji cer. Sledi ti . . . Edina pomoč je, da preobuješ škornje. Na gradišču suši ajdovska deklica na razgrnjeni rjuhi zlato, te vabi v goro, ki je odprta. Ne hodi! Rešil bi se samo, če bi pripeljal in pustil deklici nedolžno dekletce.

Zidali so tvoji dedovi, pomagale so sosednje vasi in graščine. Drevesa, velikane gora so podrli, da ne bi skrivale prihoda sovragov. Še so njih korenine med skalami. Pristopno stran varuje dvojni pas zidu, stran nad Nerinom je zavarovala narava sama. Kakor da je odsekana ali odtrgana, strmi tu nepristopna strmina. Po skalah gnezdi roparska ptica, krivi se brinje, v njo vsekane kozje stope so pristopne samo domačinu. Za zidom se širi graščina, vrt, vodnjak. V zidu nad Nerinom kipi sv. Martin. Poleg njega je stolp, poslednje zatočišče. V njem smodnik. Ob njem sto in petdeset kašč. Sezidale so si jih vasi Radohovo, Nerin, Klanovče, Velika in Mala Pristava, Parje, Drskovče, Bač, Knežak, Zagorje. — In vse te spravljajo tu žito in kar imajo boljšega, da je tu varno pred Turkom, Benečanom in plaščarji. Vsaka vas ima svoj ključ, vsaka vas mora braniti Šilentabor, posebno so dolžni Zagorci in Nerinci. In branili so dedovi, branili so očetje, branil bo sin in vnuk . . . Tako bo stal Šilentabor in prej bo konec turške sile kot teh trdnih zidov. Ne boj se, Urh! Ženi se!

Porogljivo zapiska burja v stolp: Ne boj se! Hitro se ženi . . . Glej! Rdeče probija pod snegom . . . Ni to ilovica . . . Čuj, kako krožijo in grakatajo ujede nad globino . . . Plašno letajo jate divjih gosi nad Nerinom, psi zavijajo, živina muka in bleje: Čutijo bližino volkov. Volkovom diši po krvi. Po zametih leže krščena in nekrščena trupla. Kadar izje solnce sneg, zagledaš od ujed razmesarjena, od volkov oglodana . . .

Mrzlo izpreleti Urha . . . Smrt je šla mimo njega. Prekriža se: Beži od mene, kruta turška smrt! Mirne in blažene smrti so neki umirali ljudje, preden je prihajal Turek. Zdaj preti kristjanu smrt v mukah, kliče duša na pomoč sveto ime, radi katerega trpi — a nevernik jo zasmehuje, sramoti ono ime, slavi svojega Alaha. In nevernik zmaguje.

Trudno vzdihne Urh. Štiriintrideset let šteje. Kar živi, kar pomni, je bilo dedov, je vnukov

gorje Turčin. Deset let straži Grmado. In kaže se, da bo treba stražiti žive dni, da bo stražil sin in vnukov vnuk . . . Zakaj ne pokaže Gospod nevernikom svoje moči? —

V širokem prizidku cerkve se je oglasil mali zvon. Glas se je izlil po planjavi in dolini: Pridite obteženi in trudni! . . . Primož spušča mostičke pri vratih, odpira vsa vrata. Velik praznik je in ni da bi hodili ljudje po burji od vrat do vrat. Glej, Urh! Že se ziblje po zamrznjeni Pivki, po strmi strmini, kjer se vgrizneš ob vsakem koraku v koleno. Na konjih — peš, od blizu in daleč prihaja tolažbe praznika potreben kristjan. Ta šepa, oni ima povezano roko in glavo. Sklonjene so glave, težak je korak, zakrpana je hodna obleka, zamazani in izlizani kožuhi. Kje vam je praznja obleka, kje deklice poskočne, kje vriščeči dečki?

Ne vprašaj! Na teh ranjenih in neranjenih postavah je izlita žalost, ki ne potrebuje pojasnil. Glej Mihačko iz Zagorja! Komaj se vleče. Povezane glave, kruljeva. Reva! Zmešan ji je pogled in korak. Kaj čuda! Gledati je morala, kako je moril Turek njene otroke, kako si je privezal krvaveča njih čreva okrog pasu. Kri, gorka kri krščanskega otroka daje neki Turku nepremagljivo moč. Gledati je morala, kako ji je odpeljal nedoraslo hčerko — kako ji je ubil moža, zataknil plamen v streho. In zdaj vidi Mihačka samo krvavo in goreče . . .

Primož vprašuje in pozdravlja: »Bog daj zdravje! Ste prinesli kaj sveč?« — »Bog daj, Bog!« odkimujejo. »Poiskala je vas pri vasi — sosed pri sosedu. Vosek je zgorel — uljnjaki . . . Še za smrtno uro ne bo sveče . . .«

Robato, jezno, se zakrohoče Primož: »Trebam nam je zdaj sveč za zadnjo uro! Namesto sveče nam prižge Turek streho.«

Rahlo in vdano odgovori sivolas možak: »Če umrjemo za Kristusovo ime, gremo gorki v nebesa! Kakor mučeniki.«

V težkih škornjih, težkega srca, so stopali pod zidom, so izginjali v cerkvi — za njimi je stokala burja: »Mučeniki! Mučeniki!«

II.

Urh skoči po strmoglavih stopnicah stolpovih v pritličje, stopi k ognjišču četverokotne čumnate in primakne tleči debeli panj na železni zaglavnik, razkoplje z žezljem žerjavico. Ogenj mora biti pri rokah. Pogleda po kotih. Tam stoje dolgi koli, precepljeni na koncu, da vtakne lahko goreč ogelj in zažge ž njim smodnik v možnarju. Še daljši koli imajo železne zavite zobe. To so mački, pripravljene, da pobirajo in odtržejo prižigalke, s kate-

rimi izkuša napadalec zažgati oblegano poslopje. Tam so kotli, da zavreš vodo ali smolo, da polivaš v skrajni sili sovražnika. Tu je top, čigar široka usta so uravnana skoz odprtino v zidu, v globino pod taborom. Žveplane niti, širokobrade čekane, sulice, drogi, debele vrvi, nesmukano predivo, vrč lanenega olja, sod smole, bakle, kup drv — vse je tu pripravljeno — hodi in bodi brez skrbi, Urh! — Ali vestni stražar sledi svoje nemirni vesti, gre naglo po okopih, stopi skoz notranji zid do zunanjšega in odpre ozka skrbno zaklenjena vrata, ki vodijo na Grmado. Ta vrata se odpirajo samo od znotraj, so iz debelega železa in močno podložena s cerovimi trami. Nekaj naglih korakov in Urh je ob skrbi svojih noči in dni. Velika kopa nağmadena od debelih polen, je podmašena z mahom, rušjem in brinjem. Piha sicer burja v njo, tuli okrog nje, prevreči pa je ne more — bodi brez skrbi, Urh! Vidiš: Grmada je ravno taka kot smrtna ura, ne veš, ali ne bo gorela grmada še danes — ali morda šele čez leto dni — ali biti mora pripravljeno, vse pripravljeno.

Še k možnarju pred okopom. Iz njega pobere sneg in se vrne pomirjen za zid, zapahne vrata. Zdaj gre mimo obroča, v katerem se kažejo očitni grešniki v svarilo in zasmeh, in se ustavi za vratmi sv. Martina. Nağel pogled gre po stenah v podolgatem četverokotu zidane taborske cerkve, pozdravlja tri skromne oltarje, lesene, debeloobarvane svetnike. Lepote, bogastva ni pri svetem Martinu. Mnogo lepih cerkvâ je videl Urh, ko je spremljal svojega gospodarja v Benetke, Padovo in Augsburg. A tam jim je lahko zidati, lepoticiti in umničiti, njim ne podira sproti Turčin, njim ne preti turška bakla. Tu pa bi bile dragocenosti samo vabilo in mamilo za nevernika. Koliko srebrnih in zlatih posod je že odnesel, koliko krasnih svetniških obrazov je razsekjal, požgal. Tu se zida samo za silo in potrebo — tu se živi samo od nezgode do nesreče. Da bi vedeli tam, kjer uživajo mir, kako je pri nas! Kar vidiš v cerkvi — od gospode do tlačana — vse je bedno, žalostno po licu in obleki. Turška môra pije našo kri.

Zamišljena sta gospod in gospa Ravanska v desni klopi pod oltarjem. Radovedno in živahno gleda njih sinček Štefan na debele sveče v rokah roditeljev. Lice mu žari kakor kraško jabolko trdoliko. Hčera Ravanskih ni bilo domov za Božiče. Kajti negotova je pot, bolje je, da sta za varnim ljubljanskim zidom, pri plemeniti gospe Turjačanovi. — Zamišljeni, objokani, sta zlahtni gospici v levi klopi. Iz Devina pod Koritnico sta. Turčin je napadel v Novem letu nezavarovani grad, je pobil očeta in družino. Zvesta ovčarica

ju je pripeljala po skrivnih potih na Šilentabor — zdaj sta pod zaščito gospoda Ravanskega. In grajski pisar, gospod Bric, pogleduje zamišljen. Ne gleda na oltar. Po Pivki šumi, da si nista pisar in gospod Jeronim, taborski duhovnik, posebno na rokah; po Pivki šumi, da se nagiblje pisar krivi lutrski veri, radi katere kaznuje Bog deželo. — Zamišljena je čipkarica, objokana pletarica, mojškra stiska svečo v rokah, kaščarica je nemirna. Valpet ne pogleduje mogočno, kakor sicer, po hlapcih in tlačanih; otroci grajskih hlapcev in kar jih je ušlo tlačanskih turškemu nožu in vrvi, se ne suvajo danes, kot je njih navada, pred oltarjem. Zagledali so se v svetel oklep postojnskega gospoda Bernarda pl. Menessis, zagledali so se v povezane glave in roke tlačanov. Urhov pogled beži po levi in desni strani cerkvene ladje. Strogo ločene od moških kleče in čepe ženske na levi; moški imajo klopi — ženskam ne gre taka čast in pravica, ženska ne odgovarja glasno molitvam, ženska počaka, da odidejo moški prvi iz cerkve. Ženska, ki bi se ozrla iz ženske na moško stran, bi zapadla splošni graji. Ve to Dana, skrita čepi v kotu, Urh ne more gledati zaželjenega lica.

Debele sveče imajo grajski. Opisane s cvetkami, s sladkim imenom, ki je kristjanu tolažba v poslednji uri. Tlačani se ne ponašajo danes z velikimi svečami, gledajo zavidno na grajske: Blagor mu, ki stanuje za varnim zidom!

Trepečejo sveče. — Bledi, kot v smrtni uri, se klanjajo nad njimi gospoda in tlačani. Bridko nabrana usta šepčejo: Naj gori plamen spremljevalke poslednjega vzdih: Tistim, ki so odšli nepriljubljeni! . . . Tistim, ki bodo končali v groznih mukah turške sužnosti! . . . Tistim, ki bodo vzrastli brez luči svete vere — ki se bodo vračali v rodni dom, prinašajoči ogenj in smrt! . . . Tistim, ki bodo pogazili radi svilenih cunj in časne muke sveto znamenje odrešenja! . . .

Votlo krehetanje gre po cerkvi. Kašelji — jok? Zajoče v zvoniku burja, zastokajo matere: »Moji otroci! Pomačaj jim, sladko ime! Reši jih, Jezus!«

Prižnica zaškriplje. Željni tolažbe upro oči v gospoda Jeronima. Sočutno jih premotri taborski pobožni kaplan, hladeča pada rosa evangelija na ranjena srca, beseda, ki tolaži in kara, pretresa dušo in stene — zdaj se klanjajo, zdaj dvigajo glave. O sveči govori gospod Jeronim, o smrti, ki hodi neopazena med njimi, in preide na nadloge dežele.

»Z gorečo šibo nas tebe Bog. Zakaj? Radi naših in tujih grehov. Radi napuha in krive vere, katero je zatrosil sam satan med nas; radi pijanosti in razuzdanosti, ki se širita brez meja. Za-

man je ustanovil plemeniti vitez Ditrichstein bratovščino sv. Krištofa, bratovščino treznosti. Posmehujejo se mu nečedne jame vinske, ki nimajo ne dna, ne vrha. Samo vlivaj in nalivaj — roč drži sam hudič; sam hudič vas navaja k pijači, k požrešnosti, k napuhu, ki je zlo vsega zlega. Pela je stara Šembilja, da bo sveta konec, kadar bo vstal hlapec zoper gospodarja. In ne vstajajo že tlačani zoper gosposko, kaj se ne protivijo stanovni cesarju? Kaj nas tepe, kdo kliče Turka v naše dežele? Samo napuh in zavist krive vere. Kriva vera je izročila Bosno Turkom; napuh in zavist, ki izhajata iz nje, sta pogubila sijajno cesarstvo na vzhodu. Pravoverni trpimo radi krivovernih. Zdaj se izliva k nam reka pogube, zdaj hiti k nam roj požrešnih kobilic. In namesto, da bi dajali stanovni dežel Bogu in cesarju, kar jima gre — namesto, da bi se združevale dežele v križarske vojske na obrambo naše svete katoliške vere — namesto tega prijemajo cesarja po sili, da bi jim dovolil njih hudičeve obrede, njihovo krivo vero. Cesar prosi nemške stanovne, da nam pomagajo zoper Turka; cesar ve in čuti naše gorje. Ali napuhnjeni stanovni nemških dežel mu stavijo, svojemu cesarju, pogoj: »Daj nam ti svobodo krivoverstva, mi damo tebi vojakov in denarja!« — Pogledajte, preljubi verniki, kaj stori napuh! Ni mar Nemcem za trpljenje naše, za trpljenje Hrvaške in Krajine; ni jim mar za trpljenje usuznjenih dežel, ni jim mar za sramoto svetega križa. Ni jim zadosti, da je stal sin pekla že pred Dunajem. Zaslepljeni od napuha kličejo ti krivoverci, kakor so klicali nekdanj Grki: Raje pod turški turban, nego pod papeževo tiaro! — Mi pa zadržujemo s svojim hrbtom udarce, katere so zaslužili oni — mi smo kozel, ki nosi tuje grehe . . . Tudi tem revnim krajem so zapeli o Božičih angelci: Mir ljudem, ki so dobre volje . . . A komaj da so odpeli, že je porušil Turek vaše mirne vasice . . . Ni miru in ga ne bo, dokler diše oče nemira, sin pekla, gospodar muk. Če pogledamo po naših in drugih obmejnih krajih — kaj vidimo? Povsod grade tabore in tabore, mesta se skrivajo za zidovjem, dežela razpisuje nove turške davke — a krivoverstva, ki nas slabi in moti, ne zabranjuje noben zid . . .«

Vseh oči se upro v gospoda Brica. Pisar rdi, se obrne v oltar — gospod Ravanski zaróžlja z mečem. — Zadovoljno nadaljuje kaplan: »Je kdo med nami, ki ni okusil turške sile? Matere, očetje! Vidim vas žalostne . . .«

Glazen jok gre po cerkvi, glasno mu odgovarja burja . . . Gospa Ravanska stisne štefančka k sebi, moški se premikajo nemirni.

»Ne žalujte, vi, ki trpite za grehe drugih, v čast Kristusovo. Ne bojte se, kadar sejete, orožje v levici; ne bojte se, kadar žanjete, orožje v levici; ne bojte se, kadar spravljate, orožje v levici. Ne zdvajajte, ko vam pobere Turek in uniči v kratki uri delo življenja; ne zdvajajte, kadar se vam ne vrne sin s polja, žena od studenca. Izročite svoje trpljenje Bogu! Verujte in upajte! Vedno ne bo tako: Ozrl se bo Gospod na ponižane, usmilil se bo oropanih . . . In naše trpljenje je časno. Ni v primeri s slavo, ki se bo razodela vsakemu, ki trpi za slavo križa. Sveča gori! Bodimo pripravljani! Bodimo oprezni, da nas ne zadrignejo hudičeve zanjke. Prisezimo, da ostanemo zvesti Kristusu v sužnosti, v mukah, v smrti. In če ostanemo vztrajni, zaupni in zvesti, najdemo tam gori večni dom, katerega nam ne zažge več sovražna roka. Tam se združimo za večno s svojimi otroki — tam ne bo ločitve, ne bo solza . . .«

Ustavile so se solze v veselem upanju, v misli, da je kratko in minljivo tukajšnje domovanje, ali vlile so se nove ob pozivu gospoda Jeronima: »Molimo še Oče naš: za duše onih, ki so stopili nagloma pred sodbo; za otroke, ki so v turški sužnosti.« — Ječe gre po cerkvi: »Otroci — moji otroci!« . . .

Ni čuda, da si tako vlažna, stena sv. Martina — saj si popila toliko solza . . . Ušel je Urh iz cerkve in se ozrl na nebo nad Knežakom. Naj mu oprostí Bog — mislil je ves čas maše samo na grmado — kar gomazelo mu je po žilah . . . Še stoji in posluša, ko pozove gospod Ravanski može k ognju na dogovor radi zidov. Potem hoče pojezditi na Ravne in na Prem, da ogleda, če je vse v redu. Še sliši Urh, kako tolaži gospa Mihačko: »Ne bodi, ne bodi! Bog ti povrne še lahko hčerko. Saj veš, kako se je vrnila Krumpčeva iz sužnosti — tako se vrne lahko tvoja.« — »Vem, zlahtna gospa, vem . . . Ali pred menoj je vse krvavo, s črevami se je opasal Turek, s črevami mojega otroka . . . In če se vrne Lenka, kaka se vrne?« . . .

Še sliši, kako razpravljajo o čudni vrnitvi mlade žene, katero je bil odpeljal turški paša iz Gabrč. Bilo je tako: Drugi so se poskrili po Vremšici in jamah, ona je ostala doma in prala štrene. Pridrevili so Turki in ko so ugledali lepo mlado ženo, so se močno začudili. Paša ji je velel, da pojde z njim: »Ne boš več štrene prala, pri meni boš vasvala.« — Jokaje se je branila, da ne zna turških šeg. Paša ji je grozil z mučno smrtjo, domislila se je, da mu ubeži lahko po potu, zmetala je štrene v kotel in ga zakopala za hišo. — Čez sedem let se je res rešila turške sužnosti

in je prišla v mukah in nevarnosti, preoblečena za moškega, v Gabrče. Ravnotisti dan pa se je ženil njen mož, ki ni pričakoval, da bi se vrnila še žena, ko jo je čakal sedem let zaman. Obhajali so svatbo. Tujec je vprašal, kdo da se ženi v Krempčevi hiši? Domači pes se je dobrikal tujcu, ki se je razjokal: »Samo pes me še pozna — gospodar, moj mož pa se ženi z drugo!« . . . Zbrana je bila sama nevestina zlahta. Ustrašila se je sramote in zapodila je tujca iz hiše. Ona pa gre in izkoplje štrene za hišo, jih pokaže možu. Ali ni hotel, ali mogel verjeti — zapodili so jo s silo. Šla je v cerkev in otroci so pripovedovali, kako je molila in se jokala. Potem je pustila pred oltarjem dragoceni svilnati plašč in se izgubila. Nihče ne ve, kam. Plašč pa je prešla gospa v Senožčah v mašni. Kadar bere mašnik mašo v njem, moli za ubogo dušo, ki se vica Bog ve kod — kajti pravijo — da je obupala . . .

Strašna je taka povest, kadar piha burja, kadar muči srce vest sedanje, strah prihodnje nesreče. Stresel se je Urh in pomislil . . . A on bi spoznal Dano tudi čez dvajset let, dà, on bi ne jemal druge, četudi bi se ne vrnila trideset let ali nikdar nikoli: Najina ljubezen je taka, kot okrogel prstanček — ni kraja ne začetka in nikjer mu konca ni.

Še je slišal Urh, kako je ukazala gospa čipkarici, da dá ranjenim platna za obveze, starega sala in voska za mazilo — kar se mu ukrade v oko bled odsev jugozahoda, po istem hipu se pritrese na krilih burje pok — potem zvonov udar . . .

»Na Grmado! Zvoni! Zvoni! Turek!«

Zavpil je Urh in bil v skoku na stolpu. Že je dirjal z gorečo glavno preko okopa . . . Že je švignil plamen . . . Vračal se je kakor na perotih, pobasal pest prediva, palico z ogljem. Primož je skakal s smodnikom za njim, vrsta otrok se je vsula na Grmado. Pok! . . . Pok! . . . stresa gore, burja zaigra, zubelj se dvigne, potuhne, zažari — zvon pa kliče v dol, po planjavah, do daljnih gričev: »Turek prihaja!«

In: Pok - pok - pok! . . . se oglašča od zahoda in polnoči. Grmí med Košano, pod Žumberkom, nad Postojno. Oglašajo se Vreme, Slavina. Pritrese se tožeči glas zvonov: »Bežite! Bežite! V gozdove! V trdne tabore! Turek prihaja!«

Jasneža očesa stoji Urh pri grmadi, vidi, kako se prikazuje na nebu odsev stražnih ognjev, sliši možnarje in si mane roke. Padla mu je teža raz ramena. Dobro je čuval, obveščeni so ljudje — sedaj, širokohlačniki, dobite samo prazne hiše širomaščine. Jug priteguje. Neznane so vam poti naše

Pivke — marsikaterega potegne nevidna roka pod krhki led . . .

Kako begajo ljudje v tabor — iz tabora . . . , da privedejo in prinesejo, da odženejo živino na Javornik, da se pripravijo na sprejem Turka. — Gospod Postojnski sedi že na konju, Ravanski si gladi brado: »Dobro so stražili na meji! Pohitiva, gospod Bernard, morda dobiva že na potu deželnega sla, ki naznanja, odkod in koliko pride vrača. Zdelo se mi je nekaj . . . Vi pa vsak na svoje mesto! Bojujte se in varujte — Bog bo z nami!«

Izpodbodla sta konja in ropotaje je šlo preko mostu. Za njima je odjezdil oborožen hlapec. Za taborskim zidom pa je zašumelo kakor v panju. Gospa je hodila po prostorih, pripravljenih za begunce, skrbela je, da nasteljejo dekletke sveže slame, da bodo pripravljene obveze in lečila. Urno so se gibale dekletke v kuhinji: kosila bo treba možem, ki bodo stali morda vso noč v boju. Hlapci so nastavljali topove, valili k vratom velikanske kamne in trame, basali puške. Vmes pa so zbijali šale, preko zidov je uhajal dobrodušni smeh. Štefanček se je lovil z otroki po dvorišču,

igrali so se Turka. — Tačas se je ukradla Dana iz kuhinje in je pritekla k Urhu: »Mene je tako strah!«

Stražar grmade se je nasmejale: »Ne bodi neumna! Nerazrušna so vrata in zid! Joj! Ta bo stal, ko ne bo ne nas, ne Turka.«

Dana je zmajala košato glavo: »Zid nad Nerinom je nizek in neutrjen. Da se splazi Turek navzgor . . .« — »Še koza ne more navzgor. Ne boj se! Ne pride paša pote. In če bi prišel in te odpeljal kakor Krempčevo, jaz te počakam, Danica moja!«

Nasmehnila sta se in se pogledala ljubeznivo. Ob goreči grmadi, ob glasu zvona, ki je naznanjal smrt, nista zapazila jezdeca, ki je dervil od Knežaka. Zdramil ju je klic taborskih braniteljev. Hitela sta k slu, raznesel se je bliskoma odgovor: »Malkoč-beg in šestnajsttisoč mož se bliža od Sv. Vida na Reki.«

Hlapci so se zasmejale: »Pozabil je kaj ob Novem letu. Treba mu bo podkrepiti s krepeli spomin, da se ne bo vračal vsak mesec.«

(Dalje.)

POMLADNA MOLITEV.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Njiva že zorana je,
že povlečena,
polna zrnja zlatega
je sejalnica!

Zdaj mi kani blagoslov
božji na zemljo,
da skali, da obrodi
zrno mi zlato!

In v srpanov vroči čas,
na sobotni dan,
pridi, Jezus, v polje v vas
čez pšenično plan!

In apostoli s teboj
vsi naj pridejo,
da pšeničico zlato
našo vidijo!

Nihče branil jim ne bo,
kakor farizej,
klasja smukati; o daj,
pridi in poglej!

SNEG.

Zložil Alojzij Remec.

Tiho, srce! . . . Glej, cvetove po poti
srebrne siplje nočno nebo,
duši molčita, dve plahi siroti,
roke so mrzle, ugaslo oko.

Skrite so zvezde, najin bodoči
z upom in strahom odkupljeni čas,
dušica, vendar od nježa ne loči
naju življenja ne tema, ne mraz.

KO JE GORELA GRMADA ...

Spomin na Turke. — Spisala Lea Fatur.

(Konec.)

III.

Nad Šilentaborom pa se prikazujejo in skrivajo zvezdice. Grmade ogenj pojemlje, burja se oglašale v presledkih, a tedaj zajoče tako čudno od tal, da gredo mravljinčci po hrbtu straži na obzidju, celo Urhu. Čudna kakor nikdar nobena se mu zdi ta noč. Tepo se vetrovi. A to niso vetrovi, to so vedomci in šentjanževci. Plazi se, škrtlja, sopiha ... Človek bi skočil sam iz sebe, tako mu gomazi strah po žilah. Kje se drži pasja — vera turška? Ni slišati konj, ne krika. Samo volcje se oglašajo pod Šilentaborom, samo sova veka nad Nerinom. Ta tihota, to pričakovanje — možem mučneje nego boj in klanje. Te sence, ki rasto nevidno iz noči, polnijo dušo s tajnim strahom. Grmade ogenj pojemlje, meče negotov svit na cesto pod Zagorjem. Zdi se ti, da se pomikajo tam črne čete, konji obvezanih kopit in gobcev. Zaklical bi v noč: Naj te vrag! in sprožil top ... Pa ni nič, Urh — samo grmičje ob potu meče sence. — Nihče ne spi nocoj na Šilentaboru. Vso noč gore luči, večkrat pogleda gospa skoz okno, večkrat se prepriča gospod, da čujejo straže. Ženske begunke kleče v cerkvi ali jokajo po dvorišču — pusto je kakor nikoli. Po dne se ni zdelo nikomur tako hudo, če pride ravno par tisočev malharjev nad Šilentabor, si že razbijejo obrite buče ob njem. Ali noč! — Straže se menjujejo, hodijo k ognju na dvorišču, pripovedujejo tam tako čudno — da se ti naježi vsak las ... Ali vendar je pri-

jetno ob ognju, v družbi. Tu pa stojiš ... Zdaj pripiha mrzlo, zdaj gorko v tebe ... Zdi se, da lazijo iz pivških jam strupeni velikanski močeradi, katerih sapa prinaša smrt. Kaj šele bodo videli begunci v Črni, v Žegnani jami, v Zavinki pri lozah, v Postojnski? Tam prihajajo iz kotov velikanske zverine, pošasti ...

»Si se namrazil, Urh?« — Kirnilov iz Zagorja prileze na zid in se prepričuje, da je tovariš živ in zdrav. Tiho vprašuje: »Si videl kaj?« — Urh ne ve, misli tovariš Turke ali strahove, zmeden odgovori: »Vse polno jih je« ... in skoči raz zid. »Vrni se hitro,« prosi straža, »ti imaš boljše oči. Oh, to je dobro, da kleči gospod Jeronim ves čas v cerkvi — duhove roti, in dokler moli, ne morejo nam kaj. Veš, kaj pravijo pri ognju: Da znajo Turki besedo, ki jih izpremeni v sove ali strahove. Lahko bi prileteli taki nad nas« ...

Pri ognju je bilo dosti družčine. Grmade plamen ni poklical samo tlačana za zid, tudi popotnik, trgovec, romar so hiteli raz nevarno cesto. In vse to je hodilo nemično iz graščine k ognju, je poslušalo, pripovedovalo. Urh se je prismoлил in poslušal, da se otrese nočnega strahu, ali večal se mu je samo ... Govoril je ravno Lah, ki je kupoval žito in je pribežal zadnji po skriti tuplici na tabor: »Povem vam, hudo bo ... Orehek je gorel, grad so podirali, cerkev se je kadila. Šestnajsttisoč pijavk — to izpije že nekaj krvi! Še peti ni treba Turkom: Pij mene, pijavka! Na Senožeče, na Cerknico, na Postojno — na vse strani

so se izlili rdeči rokavi — povsod pleše rdeči petelin. Slišal sem, da so prijeli na potu mladega plemiča. Kričal in bil se je do skrajnega, hotel je, da ga umore, kajti hujša je sužnost kot smrt — to veste. Seveda iščejo plemenitih in bogatih sužnikov, da dobe veliko odkupnino. A pri tem zastropijo pasjeverci odkupljenega — komaj pride domov, pa umrje v bolečinah — a nihče ne ve, za čim.«

»Vemo, vemo! Prokleta njihova roka! Stokrat bolje je umreti od meča!« so vpili razjarjeni taborcji in naštevati so znana imena vitezov, katerim se je godilo tako. Pripovedovali so o Vojtehu, ki je moral vleči plug in orati turško zemljo, o Juriju Šacku in drugih.

»In ko mori kristjana, se mu še roga pasja duša. ‚Ne boj se, brate!‘ pravi — a tedaj imaš že nož za vratom. Pa to je dobra smrt — ali kadar ti vlivajo razbeljenega svinca za nohtove, kadar ti oderejo kožo, žgejo podplate in počenjajo druge take šale — ali te nabodejo na kol, ali režejo jermena iz hrbta . . . Eh fantje! Ničesar ni izkusil, kdor ni bil sam tam.«

Dolg, bled človek je govoril, izpitih oči, čudno izpačenih ust. Urh ga je spoznal in se je ustrašil. Bil je to »divji mož«, tlačan iz Koritnic, ki je bil deset let v turški sužnosti. Posrečilo se mu je uteči, po groznih nevarnostih in hoji po velikanskih gozdih je prišel v Šneperk, kjer so menili, da je divji mož. Saj mu je bil prav podoben. Lasje in brada so mu segali do pasu, rame mu je pokrival strgan gunj, zverin ga je branila čekana. Dolgo ni mogel govoriti, dolgo ni mogel izraziti svojih misli, ne zbrati spominov na svoje življenje, preden so ga bili zarobili Turki. Stregli so mu na Šneperku in poizvedovali — toda kaj jih je bilo malo odpeljanih v Turčijo? — Saj odvede turška sila vsako leto po več tisoč oseb v sužnost . . . Spoznal je sčasom vendar svoj kraj — ali nikogar od svojcev ni bilo več — hiša porušena, njive zatrnjene. Od tedaj hodi po deželi — in pravijo — da pride rad Turek v gosti, kjer se nahaja divji mož — da ne bi prišel zares . . . Dana si je dala opraviti na dvorišču — prikradla se je k Urhu in vzdihnila: »Da bi že bil dan!« — »Ali se kaj bojiš za Urha, Dana? Kaj, ko bi mu pogledal brkač za vrat, kaj praviš, kaj bi mu povedal?« — Dana je ušla draženju Nerinca — pogovor se je plel naprej o turških nerazumnih grozovitostih. Obupno je zaklel župan Radohove vasi: »Da bi prišla vendar nad vrağa nevihta iz dna Cerkniškega jezera, da bi požrlo jezero požrešne gade. Blagoslovijo nesrečonosne jame, in strahovi ne škodujejo ljudem. Turka pa ne zadrži blagoslov,

ni kletev, ni orožja, ki bi zadržalo tega vrağa, ki nam nosi v deželo kugo in lakoto. Povem vam, da ne bo stal kmalu v kranjski deželi kamen vrh kamna« . . .

»No, no!« je ugovarjal trgovec Platnar. »Ljubljane že ne podro. Tam zidajo zdaj na vso moč. Ob vodi delajo stolp, širok in močan, ki bo branil sovražniku vhod, popravljajo stolpe in zid od mesta na grad, vsa dežela, je rekel glavar, mora prispevati z delom, ker je vendar Ljubljana glava dežele.«

»Kaj?! Robotat da bi hodili v Ljubljano?«

Srpo so pogledali kmetje. Platnar je odkimal: »Vam že naznani graščak: Sklenili so, ker ni da bi hodili tlačani tako daleč, da bo prispeval vsak njih po štiri krajcarje . . .«

»Štiri krajcarje! Pasja noga! Odkod naj jemljemo, kje naj vzamemo? Kar nam ne požge Turek, nam požre gosposka . . . Kmetije so tako razdeljene, gosпода med seboj tako zadolžena — da ne vemo mi prav, kam spadamo, ne oni, kaj je njihovega. Ta njiva je vremska, ta zraven premška itd. Pride žetev, se nam pripodi toliko valpetov na njivo, da nam pobero vse žito. Včasih se stepo še med seboj. Kamnje bi glodali in delali zlato — bilo bi komaj« . . .

Mimo se je prišetal pisar z devinskimi. »Ta je tudi tak,« je udaril ob koleno Nerinec. »Njegov oče ima par kmetov, pa več sinov. Gospod Bric se bo ženil, dal bo mu dva kmeta, gospod si bo naredil graščinico, kmet bo postal grajski hlapec. In to se godi dannadan. Množi se lačna gosпода, izginja pravica in zemlja. In potem se čudijo, če nastanejo punti? Oživetí mora stara pravda! . . .«

»In potem se čudijo, da se širi pijanost?« se je razsrdil Bačan. »Če vidiš, da ne moreš živeti od svojih krvavih žuljev, če ti je Turek leto za letom na zatilniku — če ni pomoči ne od Boga, ne od cesarja — potem pijmo! da pozabimo . . . Razpode tako ko tako vse. — Oj Klanovčan, daj nam pijače, kaj bi se sušila. Če poseka Turek češplje, če poseka nas — kdo bo pil potem tvojo pošteno slivovko?«

Mož, zavrt v oguljen koc, je segel po veliki opletenu čutari, jo pritisnil najprej k svojim ustom in podal sosedu: »Bratovščina svetega Krištofa! Le pijte! Če nas ne poseka, jo bomo še pili, in če nas poseka — zakaj bi je ne pili v slovo?«

Gospod Ravanski je prišel in posvaril: »Spravi svojo čutaro, Kuzme! Doli se giblje nekaj — dajte, fantje, zažgite škopnik in vrzite ga pod zid. Ali nihče naj ne gre izvun zidu!«

Vse je teklo od ognja. Preko zidu je letel goreč škopnik, zaplapolal in ugasnil. Za njim drugi,

tretji. »Nič ni prida taka luč, trebalo bi, da gori ogenj,« se razvname Urh in beži v kljub gospodarjevi prepovedi v svoj stolp po kurivo. Mahu in prediva si nabaše, po Grmadi je razmetanega dračja in vej — »hitro bo videl gospodar, kar bi videl rad — ne, prikradel se ne boš v tmini k nam, sovražnik.« — Čudno, kako ga je minul zopet strah, ko je minula negotovost. Nevarnosti tudi ni na tej strani, česa bi se bal? Vedo naj Turki, da čuva Šilentabor Kostenjak.

Odprl je vrata na Grmado in komaj, da se je pomolil vun — ga je potiskal nekdo v stran. — Urh, ne da bi izgubil zavednost, lopne z bliskovito naglico vrata za seboj. Ravnotako hitro mu je zabliskalo pred očmi . . . »Ne boj se, brate!« oznanilo smrti, mu je zašumelo mimo ušes, sklonil se je urno in jeklo je udarilo ob zid — Urh pa se je vzravnal in zavpil iz vse moči: »Pozor! Turki!« — Močne pesti so oglušile njegov klic. Padel je, ali še je videl goreč škopnik, ki je razsvetlil pozorišče, videl je polno črnih postav, plazečih se po zidu, čul je, da se začne ples. Spomnil se je Dane, turških muk, priporočil svojo dušo Boгу in se zazibal v črno tmino.

Tedaj pa se je začel ples okoli Šilentabora. Pokanje tu in tam. Črne mačke so plezale na obzidje, rdeči venci so leteli na strehe, srečavali so škopnike, ki so leteli med Turke — za njimi strelji, kamni. Ali tukaj odzgoraj, tudi odzunaj, so hiteli strelji za zid. Železni krampji in kavljji so kopali in prijemali, divji kriki napadajočih so stresali zrak: »Alah, pobij vse!« — »Bodi pri nas, Jezus!« »Kristus, udari nevernike!« so odgovarjali na obzidju, vzdihale so žene, molile za smrtno uro. »Glejte! Okroginokrog žari nebes!« — »Turek nam je prižgal zadnjo luč!« — zakričal je Primož in padel vznak. Vedno hujši je bil napad. Redko nastavljeni branitelji so podvojili in potrojili svoje moči; pomagale so žene in otroci. Vse je umelo, da gre nocoj zares, da hoče vrag podreti Šilentabor, ki mu kljubuje, ki ga ustavlja na poti. Preplašenim dušam so se kazale grozovite muke, katere izumeje Turčin zanje — v stoteri obliki se jim je kazala smrt — torej pogumno v bran! Ne morejo jih zažgati, kakor so one reveže v jami na Dolenjskem, ne morejo jih izstradati, kot so že mnogo gradov na Hrvaškem. »Vdajte se, krščanski psi!« grmi mogočen glas pred obzidjem. »Naš najmogočnejši cesar je milostljiv skesanim psom, ki mu ližejo roke.« — »Mi smo psi, ki grizejo,« zavpije velikanski Klanovčan in zaluči kamen v smer ošabnega govornika. Ravanski je bil povsod. Tu je vsekal plezajočega Turka po glavi, da ni več vstal, tam je zapazil, da delajo rdeči dehurji

luknjo v zid, da poizkušajo odspodaj, ker ne gre odzgoraj. In zdi se, da jih je vedno več. »Nocoj je pekel prazen!« trdi Zagorec, »toliko hudičev ni bilo še vkup.« — »Presneto se jim mudi, da bi nam izteknili oči,« je menil drugi. Gospod Ravanski je pazil ostro. Vedel je, da ne pride do vdaje. Rajši pomro vsi v boju. Zamuditi pa ni smel hipa, ko bo še čas umekniti se v zadnjo postojanko — tam se drži lahko, je duša v poslednjem branitelju; tačas se zbero plemenitaji po Kranjskem in mu pridejo na pomoč. A nocoj — jutri ni upanja, da pride pomoč odzunaj. Zvoni in žari od povsod . . . Povsod se izprehaja grozna turška smrt . . . Zvoni in klenka sv. Martin — klenka tako čudno, nesoglasno, jokajoče . . . kakšna starka vleče vrv. Zvonjenje pa daje braniteljem pogum, naznanja daljnim gradovom, da je v stiski Šilentabor. »Ne bojte se!« je bodril boritelje gospod Jeronim. »Odzgoraj nam pride pomoč! Vztrajajte! Ne bo dolgo!« — Odnášal je ranjence, delil umirajočim tolažbo, a tudi po sulici je segel in tresnil, marsikatera rdeča kapa se je umeknila raz zid. Ali povsod odsev požarov! Krik groze prihaja iz dola. Zvonovi naznanjajo, da se godi hudo Postojncem, Slavinjanom in Košancem. Marsikateri zadnji pozdrav prihaja od tam na Šilentabor . . . In vzdihujejo boritelji. »Bodi pri nas, Sladko ime!« — »Brani naš Šilentabor, Kostenjak!« vekajo ženske.

Neustrašena je hodila Dana med okopi. Pri našala je krepčila, odnašala ranjence, podila otroke in spravljala malodušne ženske v cerkev, da bi vsaj molile in ne motile. Pri tem se je ozirala vedno po Urhu, a nihče ni vedel zanj, nihče ji ni pojasnil, da je bil njegov krik, ki je bil opozoril na napad. Vendar ji je bilo čudno težko pri duši. Norčevala sta se danes, a kako hitro se utegne uresničiti šala . . . Jo pozabi Urh, če jo odvedejo Turki? — Prihajala ji je taka misel v grmenju borbe, v smrtnem strahu. Ob tej misli se je ozrla nehote na stražni stolp, kjer je stal navadno Urh, vleklo jo je z močno silo v njegovo temno ozadje, ki je bilo tako čudno mirno napram razburjenemu ospredju. »Ženske in otroci, v kraj!« je grmel Ravanski. Zbirale so se jokaje. »Naši zelniki!« — »Naše hiše!« S takimi in enakimi vzkliki so se motale po okopih. Dana je hitela pred njimi, klicalo jo je na obzidje nad Nerinom. Spodaj se oglašajo sove — morda zažore zdaj nerinske hiše . . . Pri zidu so stali grajski uljnaki, v pisanih panjih so spale čebelice mirno zimsko spanje, ne moti jih še Turek. Pomisli Dana to in stopi kar tako k zidu, hoče se skloniti nadenj — kar odskoči — megla se ji naredi pred očmi — ali le

za hip, urno se zavede hči nemirnih časov in hrabrih src. Zagrabí panj — ga odpre in strese raz zid . . . Grozen krik odmeva od šilentaborskega zidovja, grozno zakrohočejo ujede, cel oblak se dvigne iz dola, v njem nastane kotaljanje, šum — udar padcev . . . Kot da lete težka trupla nizdol. Že je Ravanski tu. Že je presekal lestvo, vklinjeno na zid, že je pri topu v stolpu, pri topu, ki je molčal nad temnim dolom. A ko se oglasi, nastane odspodaj šum, kakor bežanje konj in ljudi . . . Tačas se ustavi ljutost napada na obzidju — Turki se umikajo, za njimi lete krogle — glasna molitev zahvale gre iz Šilentabora v oblake — ko je zasinil dan, so bili samo še mrtvi Turki pred in pod taborom. Dana pa se ni veselila dolgo oproščenja tabora — Urha ni bilo — ne za zidom, ne pred zidom. Odvlekli so ga Turki. Morda se vrne — morda ga usmrte v groznih mukah — Dana ga bo počakala do smrti.

IV.

Urh hodi jasnih oči, mogočnih korakov po Grmadi in ogleduje visoko kopo drv. Dobro jih je osušilo solnce, svetili bodo preko gora, če nanese potreba. September je. Njive so pospravljene, žito omlačeno, kašče na gradu polne. Hiteli so letos. Sejali, obdelovali, želi in kopali so v strahu, čekano v roki. Dvakrat v letu — tretjič ne pali, so prerokovali preroki. Pa so se pripravili. Naposled se navadijo tudi turških pohodov . . . Zažvižga Urh, kajti na polju za ogrado je zagledal beli robec svoje žene. Okoli nje se pripode na Grmado taborski otroci, med njimi Štefanček. Lovijo se, igrajo Turka. Štefanček vidi Urha pred grmado, vpraša: »Kdaj boš klical Turka?« — »Glej ga škrjančka! Ali bi ti rad, da pride Turek?«

Nasmeji se Dana za ograjo, nasmejó se dečki. Urh dvigne Štefančka visoko v zrak in ga zopet postavi na tla.

Štefanček ubeži, Urh se smehlja zadovoljno, gleda z novo slamo pokrite hiše, sebe, Dano, Grmado in Šilentabor. Ne, ni mislil tega, ko je odprl oči po božanju turških pesti; ni mislil, da bo videl še Dano in tabor. Pred očmi so mu bile samo turške grozovitosti, vprašanje, ali je premagán tabor, kaj bo z Dano? In danes — ravno v istem letu — je Dana njegova žena, kar dokazuje, da ni bila dolga njegova sužnost. Dolga ne — toda nepozabna. Ko so ga privezali za urnega konja in je moral skakati z njim po ostrem kamnju, preko mrličev in pogorišč, se je priporočal iz vse duše sv. Urhu na Vremšici. In njegov patron ga ni zapustil. Turki so se spravili na vas

Obloke in na grad Nadlišek. Tedaj pa je prihitel žlahtni gospod Turjačan, pobil je Turke in jim odvezel šeststo ujetnikov. Kako jo je ubral Urh vkljub zatečenim in razmesarjenim nogam po bližnici na Šilentabor, kakšno je bilo Danino in vseh veselje! In koliko časti so izkazovali Dani! Zavzel se je, povpraševal: Rešila je Šilentabor. O, ti Dana! — In potem je bila poroka. Gospod Ravanski je bil očin, gospa je bila teta in Devinski sta bili družini. Gospod Jeronim pa je izpodbujal svet, ki se je bil natlačil v cerkvi: Glejte, kako vas je rešil Gospod Bog po roki preproste deklice, po piku in orožju drobne živalce. Poglejte in pomislite: Topovi in puške niso ustavili Turka, ustavilo ga je drobno želo čebele. Posnemajmo iz tega, da nas ne bo zapustil Bog, da nam bo dal enkrat zmagó v roko, da bo zmagal sveti križ neverski polumeseč.« — Možnarje so sprožili na čast grajski nevesti, bogato jo je obdarovala gospa s platnom, prelepo pečo ji je sešila čipkarica. In ljudi pod Šilentaborom se je polotilo novo upanje: Turek vendar ni tak junak: oddelek Malkoč-begove vojske je bil napadel na Svečnico tudi skalnato Klano nad Sv. Vidom. Toda razljučeni Klanci so odbili besni napad, so izpadli in pobili mnogo turških roparjev. Trupla so razsekali in dali psom. — Ribniškega gradu se je lotil Turek večkrat, požgal je tudi vasi okrog njega, toda trga ne more dobiti. Kar izgine mu pred očmi, cerkev se vzdigne v oblake, sveti Štefan grozi morilcem. — Tudi kastela ne more dobiti Turek v pest. Trdni visoki grad je nepremagljiv. Ali zaklel se je Malkoč-beg, da ga mora dobiti. Peče ga sramota. Zato ni gotovo, da ne počasti kmalu Šilentabora, da se zahvali, ker so ga sprejeli lani tako lepo. Gospod Ravanski pravi, da bodo sezidali nad Grobljami stražnice in potem se ne bo vlil nakrat kot povodenj k nam. Seveda: Zidali bi že — ali denarja nimajo.

»Turki! Turki!« kliče Štefan in teče pred Urhom. Neki duh udari temu v nos — ozre se proti Bistrici in zakriči: »Zvôni, Dana! V kraj, otroci! K možnarju!«

Zvon se zatrese pred pokom. Gospa prileti iz gradu: »Štefan! Štefanček!« — »Otroci, za zid! Straža, k vratom!« grmi Ravanski iz stolpa. — Zdaj je udarila iskra iz kamena v suhi mah — plamen se dvigne . . . Zdaj poka možnar . . .

In oddaleč in blizu se oglašajo s tožnim glasom zvonovi: Požar je v deželi — Turek! Grmade mečejo svetle odseve na nebo, hlapci jemljejo orožje, v vasi pod taborom nastane letanje — kar je na polju, hiti domov, kar je na paši, lovi živino, treba je bežati v temni skriti gozd . . .

Temnega čela, odločnega pogleda se zbirajo vaščani na cesti. Čakajo, ali bo treba za klance, ali za zid. Vsakemu gori v srcu želja, da se maščuje, da brani s svojim življenjem svoje imetje in svojce. Nabere se trop mož, oboroženih z vsakovrstnim orožjem — kaj bo ta peščica zoper močno oborožene urne turške jezdece? — Po gorskem grebenu je pridivjal v šumi stanujoč kmet: »Blížajo se po cesti — velika četa jih je — valijo se naravnost na Knežak.«

»Pod klancem!« je velel Ravanski. »Bog bo z vami!« je blagoslovil može gospod Jeronim. Skoraj prazen je ostal Šilentabor, samo starec nebogljjen je stražil vrata. Mala četa mož Nerincev, Zagorcev in grajskih hlapcev je hitela pod knežki konfin. Knežani so se jim pridružili. A vsega skupaj jih ni bilo dvesto — Turkov morda na tisoče. Pod klancem se stisne cesta med skalami. Turki so se bližali nevede, da se bližajo smrti. — Ravanski je razvrstil može tako, da so zajeli, skriti v grmovju, od obeh strani Turke. Nastal je strašen poboj. Čekana in bat sta lomila Turke, kriva sablja se je krhala, roke so upadale, pogum je izgínil — predivji je bil napad teh kmetov, prevelik srd jim je švigal iz oči. Krepko je udrihal Urh: »Za Svečnico! Za Mihačkine otroke! Za Danine starše!« — Sekala sta Ravanski in njegov pisar. Težko bi bilo povedati, kdo je bil pogumnejši, gospoda ali kmetje, resnica je, da je bila tisti hip v njih ena sama velika duša, da jim je dala moč sveta jezca in žalost. Po ozkem klancu mož pri možu . . . »Alah!« so klicali Turki in padali — ali tudi kristjanov se je zvrnil marsikateri z vzklikom: »Jezus!« — — —

Ni pozabila grozot tistih časov narodna duša, ne zemlja slovenska. Pravljica in povest, narodna pesem nam pripovedujejo o Turku. Otrok pokaže otroku: Tu so pobili naši Turka, tu so ga zapodili s čebelami iz Šilentabora, sem gor so bežali ljudje. V razvalinah leži Šilentabor, kašča Pivke. Ni ga razdejal človek, ampak strela neba. A še se najde v prsti porušenih stolpov sežgana pšenica, še stoji Sv. Martin. Pod njim gre železnica. Potnik pogleda iz hitečega hlapona navzgor in ne ve, da hiti mimo kosa žalostne slovenske zgodovine. Pozabil je zunanji svet turških nadlog. A ni pozabila narodova duša, ni pozabila zemlja slovenska. Miljačka in Mašun pripovedujeta, okajene stene podmolov in jam pričajo o plašnih korakih, ki so bežali tod, o solzah, ki so napojile kamnita tla. Vekajoče dete obmolkne, če mu zagrozi mati s Turkom — če prihaja iz daljine glas, da se bojuje kdo s Turkom, se razburi naš človek, vprašuje strahoma: »So zmagali naši?« — Kajti »naš«, prijatelj in brat, nam je vsakdo, ki se bori z našim zakletim sovražom, z narodom, ki je vžgal spomin svojih pohodov tako globoko v narodovo dušo, da se ne bo izbrisal nikdar!

Letna noč je. Tiho leže skalnate gore, tiho vasi in polja pod njimi. Jekne v gori . . . Zemlja se strese, meni, da se podi turško kopito na žitna polja. — Plešejo megle nad gorami: To so sence pobitih Turkov, ki si iščejo poti domov. Zajoče burja: To je jok deklet in žena, ki jih ženejo v turško sužnost. Zagrmi v votlinah: To je odmev smrtnega krika kristjanov, ki so jih podavili Turki v jamah. Zemlja slovenska, nikdar več ti ne zapreti turški meč.

KRALJ.

Zložil M. O—a.

Ko bi jaz kralj bil na zlatem prestolu,
s čúdesi Vzhoda obdan,
ko bi devet kraljestev pokrival
plašč moj, z demánti pretkán —;

pa bi odkod priskakljala do mene
— kakor iz raja skrivnost —
bosa in revna, nikomur poznana,
moja ubegla mladost:

Krono kraljevo potegnil bi z glave,
z rame bi vrgel škrlat,
prestol mamljivi bi pahnil od sebe:
O, jaz sem mlad! jaz sem mlad! . . .

Pa bi prijel jo za belo ročico,
mojo mladost — in v ples
bi se zavrtel in ukal in vriskal
gor do devetih nebes!

